

HISTÒRIA

Del regidor Joan Varella Roca a l'occidentalista Carles Varella Burch: republicans federals catalanistes i d'ofici rellotgers

Per Anna Teixidor Colomer, Èlia Varella Serra,
Carles Varella Marimont

Resum

Els Varella (pare i fill) formen part d'una llarga llista de famílies republicanes federals empordaneses que van seguir els principis d'Abdó Terrades i que representen el trànsit d'una generació a una altra que va transmetre els seus valors ideològics. El pare, Joan Varella Roca, convençut seguidor pimargallià fou membre destacat de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) i regidor de l'Ajuntament de Figueres (1920-1923) i, el fill, Carles Varella Burch, va ser un dels promotors dels valors de la Joventut Nacionalista Republicana (JNR), la branca juvenil de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà (FRSE) adherida a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Tot i seguir el negoci familiar –la rellotgeria–, va obtenir el títol de professor de llengua catalana, fou un ferm defensor de l'occidentalisme i un dels membres destacats de l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana.

Paraules clau

Republicanisme federal empordanès, regidor ajuntament de Figueres, família Varella, segle XX, rellotger

Abstract

Father and son Varella are part of a long list of federal-republican families of the Empordà who followed the principles of Abdó Terrades and who represent the passing-on of ideological values from one generation to the next. The father, Joan Varella Roca, convinced admirer of Pi i Margall, was a prominent member of the Federal Nationalist Republican Union (UFNR) and councillor of the Figueres city council. His son, Carles Varella Burch, was one of the promoters of the values of the Nationalist Republican Youth (JNR), the youth organisation of the Republican Socialist Federation of the Empordà (FRSE), adhered to the Republican Left of Catalunya (ERC). Although he continued his family business as a clockmaker, he gained a title as professor for Catalan language, was a strong supporter of Occidentalism and one of the prominent members of the Association for the Protection of Catalan Teaching.

Keywords

Federal republicanism of the Empordà, councillor of the Figueres city council, Varella family, twentieth century, clockmaker

Quan el federalisme vuitcentista ja s'havia mitificat en la Figueres republicana dels anys trenta, hi havia qui reivindicava des de les pàgines del setmanari *Empordà Federal* (1911/1938) aquesta llarga tradició ideològica que diferenciava l'Empordà de la resta del país. Una màxima pot exemplificar l'afirmació: "Eren tots bona gent, bona família i fermes soldats del exèrcit federal; d'aquell exèrcit que ja no en queda cap".⁽¹⁾ La cita constata visceralment que aquell "exèrcit" de federals s'havia extingit. En aquells moments, els vells federals havien donat pas a una generació que bevia dels mateixos referents però que havia evolucionat cap a un catalanisme adherit a les sigles de l'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC).

En aquesta tradició del segle XIX, que es manté vivament fins a la derrota republicana de l'any 1939, hi van jugar un paper rellevant les nissagues. En el trànsit d'una generació a una altra en què el republicanisme federal es va mantenir com a nexa d'unió, el cognom Varela formava part d'una llarga llista de famílies que tenien ofici i botiga, participaven activament en la vida política, social i cultural de la ciutat i varen transmetre els seus valors republicans de pares a fills.

JOAN VARELA ROCA (1871-1924): REGIDOR FEDERAL CATALANISTA

Joan Varela Roca va néixer a Figueres el 14 de desembre del 1871, fill de José Varela Agre, un gallec d'Ourense que havia emigrat a Catalunya pocs anys abans. Tot i que es desconeixen les circumstàncies de la seva arribada a Figueres, fou sabater i es va casar amb Carlota Roca Viñas, natural de Sant Martí de Rocacorba, amb qui va tenir dues filles i un fill.

1. "Estampes descolorides o figuerencs vuitcentistes", *Empordà Federal*, 23/11/1935, pàg. 2.

De ben jove, Varela Roca va aprendre l'ofici de joier i rellotger. Uns anys més tard, el 1899, va obrir un petit taller-botiga propi al número 1 de la pujada del Castell. Una nota a la premsa local constata que era “*antiguo dependiente de la platería de D. Juan Lluch*”⁽²⁾ i que el nou establiment es dedicava “*a la compostura de relojes y toda clase de objetos de oro y plata*”.⁽³⁾ També feia joies per encàrrec, i havia tingut fins i tot aprenents.

Poc després, el juliol del 1900, Varela Roca va traslladar el negoci al carrer Peralada número 5, on encara es troba la botiga actualment. La parella va traslladar-se també a viure al segon pis del mateix edifici. El negoci es va anar consolidant durant aquests primers anys i Varela Roca participa periòdicament a llistes de subscripció pública amb l'objectiu, per exemple, de contribuir a les despeses de les Fires i Festes de la Santa Creu de 1908,⁽⁴⁾ al fons de la Junta de la Mendicitat per als infants,⁽⁵⁾ o bé, a la sopa dels pobres.⁽⁶⁾ Paral·lelament a aquests donatius, el joier publicita el negoci a la contraportada del periòdic republicà, catalanista i antiliberal *La Defensa* durant l'any 1907.

Malgrat no ser de família catalana per la banda paterna, Varela Roca fou un catalanista convençut, membre de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana⁽⁷⁾ i del Casino Menestral de Figueres. També fou el subsecretari de la Societat Coral Erato en una junta presidida per Antoni Papell.⁽⁸⁾

Joan Varela Roca apareix periòdicament com afiliat a la Unió Federal Nacionalista Republicana⁽⁹⁾ (UFNR), l'entitat política nascuda l'abril de 1910 que pretenia unir els nacionalistes republicans, els federals i els republicans de la Unió Republicana en un únic partit republicà català. El seu nom apareix al costat dels grans impulsors del moviment regenerador del republicanisme d'esquerres local que progressivament s'anirà inscrivint en un nacionalisme catalanista, juntament, amb Marià Pujulà i Josep Puig Pujades els quals

2. *El Ampurdanés*, 12/10/1899, pàg. 3.

3. *El Ampurdanés*, 12/10/1899, pàg. 3.

4. *El Ampurdanés*, 4/6/1908, pàg. 2.

5. *Nuevo Figueras*, 27/1/1915, pàg. 1; *La Veu de l'Empordà*, 2/1/1915, pàg. 5; AMF. *Junta Municipal de Protección a la Infancia y la represión de la Mendicidad de Figueres. Memoria de su gestión durante el año de 1923*, Figueres, 1923, pàg. 22.

6. *Alt Empordà*, 30/6/1917, pàg. 3.

7. *Memòria anual de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana del 1921*, Barcelona, 1921.

8. *El Ampurdanés*, 9/1/1910, pàg. 2.

9. Vegeu la relació de membres de la UFNR al llarg d'aquesta dècada a: “Les Eleccions Provincials”, *Empordà Federal*, 1/1/1913, pàg. 1; “Poble de Figueres”, *Empordà Federal*, 13/11/1915, pàg. 1; “Electors del Districte de Figueres”, 8/3/1917, pàg. 1; “Empordanesos!”, 18/2/1918, full solt (Col·lecció Aurèlia Guillaumet Navarra); “UFNR”, 25/2/1918, full solt (Col·lecció Aurèlia Guillaumet Navarra).

Un jove Joan Varela Roca que es va dedicar tant a la política com al seu ofici de rellotger (CCV).

encapçalaran el projecte polític. A partir de l'any 1913, Varela Roca és el vicepresident de la junta del centre d'Unió Federal,⁽¹⁰⁾ un càrrec que va mantenir fins l'any 1920, moment en què entrà a formar part de la candidatura d'esquerra a les eleccions municipals del 8 de febrer de 1920. Era una època de fort malestar social provocat per la crisi econòmica, però també per les desavinences entre els obrers i els patrons que rivalitzaven per les millores laborals.

La candidatura de la UFNR estava formada per membres de la petita burgesia local. Juntament amb el joier Joan Varela, s'hi presentaven el farmacèutic Joaquim Cusí, el comerciant de ferreteria i combustibles Francesc Guillaumet, el metge Josep M. Ribó, l'adobador Bru Geli i el mestre Rafel Ramis.

El grup organitzava la candidatura i establia oficines electorals en els quatre districtes en què es dividia la ciutat per tal de facilitar la direcció del

10. Repeteix com a vicepresident de la junta del Centre d'Unió Federal tant l'any 1913 com el 1917. En la primera, està formada pels següents membres: president, Rafel Rovira; tresorer, Francisco Batet; vocal primer, Pere Soley; vocal segon, Jaume Pujadas; secretari, Fidel Dalmau i vicesecretari, Joaquim Carreras. Vegeu: "Junta del centre", *Empordà Federal*, 15/2/1913, pàg. 2-3. En la de l'any 1917, la junta està formada per: president, Sebastià Lloret; vicepresident, Joan Varela; tresorer, Martí Canadell; vocal primer, Fidel Dalmau; vocal segon, Joaquím Rosa; secretari, Ventura Capdevila; vicesecretari, Joaquím Carreras. Vegeu: "Junta del centre", *Empordà Federal*, 20/1/1917, pàg. 3.

vot dels electors cap a les sigles del seu partit.⁽¹¹⁾ En el districte 1 s'hi presentaven Joan Varela com a representant d'Unió Federal, juntament amb Joaquim Cusí, Francesc Guillaumet i Felip Llonch Bronch de la Lliga. En aquest cas, el fet que s'hi presentessin quatre regidors i només se'n pogués votar tres feia imprescindible una veritable disciplina de vot. Tant *La Veu de l'Empordà* com *Alt Empordà* promocionaven la candidatura de coalició federal-nacionalista amb la qual demanaven explícitament que “abans d'emetre el vot es passi per l'oficina electoral del districte a rebre instruccions”.⁽¹²⁾

La intenció d'aquests anuncis propagandístics era evitar la dispersió del vot que no permetés assolir els objectius electoralistes de cadascuna de les formacions. Un fet que s'evidencia amb la “fulla extraordinària” de dues pàgines d'extensió que destaca pel seu format sense precedents fins aleshores: en una cara, hi apareixia la capçalera de l'òrgan de la Lliga Nacionalista, *Alt Empordà*, i, de l'altra, la d'*Empordà Federal*. A banda i banda d'aquest full, s'hi descrivia el balanç de l'obra de govern amb una profusió d'il·lustracions i fotografies que legitimaven el treball realitzat (en una plana –la de l'*Alt Empordà*– una vista general del Parc Bosc, una altra del Passeig Nou fins al camí de Llers i una darrera de l'entrada al Parc Bosc des del Passeig Nou. A l'altra –la d'*Empordà Federal*– una imatge que mostra la reforma de la Rambla i el croquis de la futura biblioteca.

En aquest extraordinari, hi apareix Joan Varela Roca com un dels candidats de la flamant coalició federal-nacionalista la qual, finalment, guanya els comicis municipals. El primer d'abril de 1920 es constitueix la nova corporació municipal encapçalada per l'alcalde Vicens Ros i el suport de dotze regidors de la UFNR on hi ha el mateix Varela Roca com a regidor primer, però també Bosch, Cusí, Ribó, Serra, Guillaumet, Carbona, Pujulà, Geli, Carreras i Ramis; tres de la Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà (Llonch, Sans i Massot) i tres de la Unió Federal Radical (els federals Pascal i García de Pou i el radical Roura).

En aquest mandat, el joier s'implica activament en els debats municipals del moment que van des de les reformes i les millores urbanes a la conciliació dels interessos entre els patrons i els obrers de la ciutat. És nomenat membre de les comissions d'Hisenda, Foment, Teatre, Festes i de la Junta de Mendicitat.⁽¹³⁾ A propòsit de pertànyer al Comitè Permanent de Festes, Varela Roca participa en

11. MORENO CHACÓN, Manolo, *El personal polític de l'Ajuntament de Figueres*, Ajuntament de Figueres, Figueres, 2004, pàg. 189.

12. Vegeu a: *Alt Empordà*, 7/2/1920, pàg. 3; *La Veu de l'Empordà*, 7/2/1920, pàg. 4; *La Veu de l'Empordà*, 24/5/1920, pàg. 4.

13. AMF. Llibres d'actes de l'Ajuntament de Figueres, 7/4/1920, pàg. 91-93.

la crida per la subscripció dirigida a finançar les despeses de les Fires i Festes de la Santa Creu amb l'objectiu de “poder fonamentar la confecció d'un bon programa d'espectacles amb el qual atraure les gents de les dues Catalunyaes i demés terres meridionals”.⁽¹⁴⁾

Dos anys després, Varela Roca repeteix en la candidatura i surt novament elegit el primer d'abril de 1922 prenent possessió del càrrec com a regidor segon en un govern municipal encapçalat també per Vicens Ros juntament amb Pujulà, Geli, Rovira, Cusí, Guillemet, Ribó, Fidel Dalmau i Bosch. En aquest període forma part de la comissió d'Hisenda, de Governació, de les juntes de protecció de la Infantesa i de la de la Mendicitat i de Festejos.⁽¹⁵⁾

El mandat s'estronca amb el cop d'Estat de Primo de Rivera que a través d'un Reial decret el 30 de setembre cessa tots els regidors dels ajuntaments del país, i immediatament són substituïts sota la presidència i intervenció de l'autoritat militar. Gairebé un any després, el 25 de setembre de 1924, Varela Roca mor en plena dictadura, cosa que va fer que la seva defunció passés gairebé desapercebuda a la premsa local, únicament amb algunes notes que assenyalaven que havia estat regidor del consistori.⁽¹⁶⁾ Amb la fi del directori, el plenari de l'Ajuntament de Figueres del 29 d'abril de 1930 el recorda, juntament amb Felip Llonch –que també havia traspassat–, com un dels regidors que havien format part del consistori destituït.⁽¹⁷⁾

Després de la caiguda de Primo de Rivera, el periòdic *Empordà Federal* li dedica un petit homenatge per reivindicar la seva trajectòria i el seu compromís polític. Els homenatges a il·lustres republicans locals sovintejaren (Martí Carreras Rebutjent, Francesc Canet Guardiola, són alguns exemples), especialment envers aquells que no havien pogut tenir el reconeixement que es considerava merescut durant el període dictatorial. Sota el títol “Cal homenatjar els homes que palesaren l'honradesa d'uns ideals sense claudicacions en aquells temps de màxim vilipendi”,⁽¹⁸⁾ el periòdic destaca la

14. “Les pròximes fires”, *La Veu de l'Empordà*, 1/4/1922, pàg. 2. El manifest està signat pel Comitè Permanent de Festes on consta Carles Varela, juntament amb Santiago Massot, Bru Geli, Emili García de Pou, Francesc Guillemet com a consellers; Joan Mensa, Josep Jou, Josep Bonareu, Grau Garriga, Eudald Soler, Joan Fajol, Joaquim Rosa, Josep Bonaterrea, Ramon Foraster per les societats i els gremis.

15. AMF. Llibres d'actes de l'Ajuntament de Figueres, 4/4/1922, pàg. 100-101.

16. “Notícies”, *La Veu de l'Empordà*, 27/9/1924, pàg. 5; “Ciudadanas”, *La Comarca*, 4/10/1924, pàg. 7.

17. “Constitución del Ayuntamiento actual”, *La Galería*, 26/2/1930, pàg. 5; “Notes municipals”, *Empordà Federal*, 10/5/1930, pàg. 5.

18. “Cal homenatjar els homes que palesaren l'honradesa d'uns ideals sense claudicacions en aquells temps de màxim vilipendi”, *Empordà Federal*, 29/11/1930, pàg. 1.

“dignitat civil” dels consellers municipals que van patir el directori i, especialment, als que ja han traspassat per haver mantingut “la fe en els propis ideals”. A partir d’aquest moment, Joan Varela Roca passa a formar part de la iconografia republicana com un dels referents de l’imaginari col·lectiu local.

CARLES VARELA BURCH (1902-1973)

Les fortes conviccions ideològiques d’en Joan Varela Roca es mantindrien en el seu fill, Carles Varela Burch. Fill de Teresa Burch Casal, natural de Castelló d’Empúries, havia nascut el 12 de desembre de 1902. Va estudiar al col·legi que dirigia Rafel Ramis, republicà, amic de la família i regidor de l’Ajuntament durant la mateixa legislatura que el seu pare.

Varela Burch va seguir el negoci familiar de la rellotgeria, i aviat va haver de fer-se’n càrrec, ja que el seu pare va morir quan ell havia tot just complert els 21 anys. En aquell moment el seu germà, Miquel, en tenia tan sols 16.

Els Varela van continuar publicitant el negoci a la premsa durant els anys vint i trenta, habitualment des dels periòdics amb els quals tenien més afinitat, més que per l’autopromoció, probablement per donar-los suport econòmicament. Els lemes, capciosos i contundents, recorden als d’altres negocis coetanis en què també intentaven despertar l’atracció dels clients cap als seus establiments. Alguns d’aquests lemes són, per exemple, “Rellotgeria Varela - Una casa que va a l’hora”, o bé, “Per a saber l’hora: un rellotge de la casa Varela”.⁽¹⁹⁾ En algunes ocasions, fins i tot, incloïen dos anuncis en una mateixa pàgina: “Compreu un rellotge a la CASA VARELA i no fareu mai tard enlloc”, o bé, “Encara no teniu un bon rellotge? A la Casa VARELA en trobareu”.⁽²⁰⁾

Tot i que la rellotgeria sempre va interessar a Varela Burch, també va cultivar moltes i diverses aficions al llarg de la seva vida. A algunes s’hi va dedicar de manera gairebé obsessiva, d’altres simplement com una forma de lleure en el seu temps lliure. Pintura, fotografia, sardanes, ràdio, associacionisme, lingüística. Fos quina fos l’activitat que capturava el seu interès, a jutjar per la quantitat de manuals, llibres, cursos i materials que va acumular en totes aquestes disciplines a la seva extensa biblioteca personal, sembla que s’hi submergia de manera metòdica i absoluta.

Una de les aficions que va acompanyar-lo fins a la vellesa fou la pintura, que havia començat des de ben jove anant a classes amb el professor Núñez

19. *Empordà Federal*, 29/7/1933, pàg. 7.

20. *Empordà Federal*, 14/4/1933, pàg. 7.

Retrat de Carles Varela Burch durant els anys 1930 i amb el seu nebot, també Carles Varela, l'any 1950 a l'exili (CCV).

(conegut per haver estat professor d'en Salvador Dalí) a l'escola que tenia allà a prop, al carrer dels Tints. Potser cal esmentar també que, mentre visqué a Figueres, Varela Burch fou veí de replà del conegut pintor figuerenc Marià Baig al número 5 del carrer Peralada, i a més també veí de negoci, ja que la seva família tenia una botiga just al costat de la dels Varela. Tot i que no sabem si parlaven de pintura quan es creuaven al replà, les seves relacions eren de bon veïnatge i d'amistat tal com demostra el fet que l'any 1930 en Marià Baig va obsequiar-lo amb una de les seves personals caricatures que havia format part d'una exposició al Casino Menestral durant les Fires i Festes de la Santa Creu.

Un altre veí proper que cal destacar és el polític Jaume Miravittles, que vivia a l'altre costat del carrer Peralada, al número 10. Amb ell, van compartir els valors republicans i les creences catalanistes, l'interès pel país i, com veurem més endavant, la seva relació es va intensificar a partir de la derrota republicana de l'any 1939.

Varela Burch també va interessar-se des de jove per la ràdio. El juliol del 1924 va treure's la llicència de receptor de ràdio de vàlvules amb antena exterior

Caricatura de Carles Varella Burch feta pel pintor Marià Baig l'any 1930 i un fulletó de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana demanant socis durant la dècada dels trenta (CCV).

en un moment en què l'aparell s'estava popularitzant de forma incipient arreu del món. En aquest sentit fou, juntament amb el seu germà, un dels promotors de la creació d'una entitat que unís els “*entusiastas propagandistas*” per aprofitar unes majors condicions econòmiques en l'adquisició de productes de les cases transmissores de la Ràdio-Telefonia l'any 1925.⁽²¹⁾

Molt aficionat també a la fotografia, quan anava d'excursió sempre portava un aparell fotogràfic per documentar la sortida i, fins i tot, revelava les seves fotografies a casa. És rellevant la participació dels germans Varella (Carles i Miquel) com a fotògrafs. Per exemple, l'*Empordà Federal* els anomena “aventatjats *amateurs* i ja probats fotògrafs”⁽²²⁾ a propòsit de l'homenatge que

21. Juntament amb Carles Cusi, Narcís Roget, Joan Sutrà, Josep M. Ribó, Narcís Sala, Antoni Major, Pedro Gassiot, entre d'altres. Vegeu: *La Comarca*, 3/10/1925, pàg. 8; *La Veu de l'Empordà*, 24/1/1925, pàg. 4.

22. “De la Ciutat”, *Empordà Federal*, 17/3/1923, pàg. 6.

el periòdic dedica a la Unió Esportiva Figueres a inici de 1923. S'hi publica una fotografia seva on el seu fill assenyala que “En Raurich parant un shoot Partit de Campionat, 15 març 1923” i està signat com a “Clixé Varela Germans”.

LA CONTINUÏTAT D'UN COMPROMÍS POLÍTIC

Les arrels del republicanisme federal heretat d'en Joan Varela Roca van tenir continuïtat amb el seu fill Carles. A finals de gener del 1931, Varela Burch promou un manifest per constituir la Joventut Nacionalista Republicana (JNR), la futura branca juvenil de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà (FRSE), adherida a Esquerra Republicana de Catalunya. La crida està signada també per Joaquim Geli, Ernest Albert Galter, Anicet Portell, Enric Ramis, Marcel Dalmau, Alexandre Deulofeu, Carles Varela, Joan Aupí, Josep Viusà, Joan Salleres, Narcís Ubanell, Jacint Bosc, Francesc Butxaques, Raul Font, Ciprià Oliveres, Joan Carreres, Ramon Canet, Angel Palau, Lluís Xifra, Joan Llobell, Robert Pinadell, Miquel Guillaumet, Ferran Vilar, Joan Daviu i Narcís Roig.

Els signants convidaven a la resta de joves figuerencs a allistar-se a “les rengleres de soldats d'un ideal, fidels defensors de les nostres emblemes sacrosantes i sostenidors acèrrims de les més democràtiques doctrines republicanes”.⁽²³⁾ D'alguna manera, volien mantenir la tradició política hegemònica dels seus pares després dels greuges que s'havien patit amb la dictadura i “l'endormiscament” i “la indiferència de gran part de la joventut catalana (...) a conseqüència de l'amordaçament imposat en aquests anys de silenci”.

El paper de Varela Burch en el grup fou rellevant, no tant per la seva participació en la primera línia política –no apareix a cap de les candidatures dels anys de la Segona República–, sinó pel treball que va encapçalar des de la promoció de la llengua catalana (a través de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana), l'organització d'activitats (especialment, cursos de català en diverses institucions), la participació activa en el teixit social i cultural de la ciutat (membre del Casino Menestral) i la redacció d'articles al portaveu de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, *Empordà Federal* (1911/1938) però, també, puntualment a *Avant...!* (1931/1937) i, especialment, a la revista sardanista de *La dansa més bella...* (1928-1932), entre d'altres.

23. “Joventut figuerenca”, *Empordà Federal*, 24/1/1931, pàg. 2, 4-5.

En aquesta proliferació d'activitats que anirem desgranant, hem de remarcar que Varela Burch participa tant en el procés de creació i consolidació de la JNR com el de la FRSE i que aquestes sigles sorgeixen directament de les pàgines d'*Empordà Federal* que, en definitiva, n'és el motor, el portaveu del seu ideari i el vehicle propagandístic de les seves iniciatives. Aquest fet pot explicar, doncs, que els promotors de l'òrgan polític i de l'òrgan d'expressió coincideixin i s'utilitzin recíprocament com un mitjà per arribar al poder. Tot i que Varela Burch no va tenir ambicions polítiques personalistes, sí que fou un dels membres que des del seu profund coneixement de la llengua catalana va promoure amb una major intensitat els valors republicans federalistes.

Una prova n'és que durant els anys de la Segona República formava part de la redacció del setmanari *Empordà Federal*, juntament amb Josep Puig Pujades, Marià Pujulà, Joaquim Geli, Eudald Soler, Abdó Ventura, Martí Canadell, Josep Pei Calvet, Anicet Portell, Ricard Martin, Francesc Batet, Josep Tarragó, Àngel Casas i Ramon Canet.⁽²⁴⁾

En aquest periòdic, va escriure una cinquantena d'articles que estan estretament vinculats amb l'ús de la llengua catalana i la seva importància en la construcció de la idea nacional de país: d'una banda, una sèrie de textos que tenien voluntat divulgativa per difondre el català escrit en nom de l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana i, de l'altra, diversos articles d'opinió en els quals expressa el seu punt de vista sobre la llengua, el seu ús i la importància de les nacionalitats. En aquest recull, també hi podem incloure les enceses polèmiques sobre les llengües auxiliars internacionals que va mantenir amb l'esperantista figuerenc, Delfí Dalmau.

Així mateix, Varela va escriure, especialment, a la revista sardanística *La Dansa més bella...* entre els anys 1929 i 1931 on, a més, fou l'arxiver de l'entitat que la promovia, el Foment de la Sardana.⁽²⁵⁾ Els anys en què hi va col·laborar coincideixen amb la dictadura primoriverista, moment en què únicament es podia expressar amb certa llibertat els signes propis de la catalanitat en setmanaris no polítics. De fet, aquesta circumstància juntament amb el desig d'escriure sobre la temàtica sardanística pot explicar l'aparició d'aquesta revista

24. "Als honorables consellers i a tots els dignes-ciutadans que militen o simpatitzen amb lliga catalana; al director de *La Veu de l'Empordà*", *Empordà Federal*, 9/06/1934, pàg. 2. L'article està signat pels membres de la redacció que són: Josep Puig Pujades, Marià Pujulà, Joaquim Geli, Eudald Soler, Abdó Ventura, Martí Canadell, Josep Pei, Anicet Portell, Ricard Martin, Francesc Batet, Josep Tarragó, Àngel Casas, Ramon Canet, Carles Varela.

25. Vegeu: "Noticiari", *La Dansa més bella...*, 1/9/1928, pàg. 13; "Noticiari", *La Dansa més bella...*, 1/1/1930, pàg. 14; "Noticiari", *La Dansa més bella...*, 1/6/1930, pàg. 16.

i que tant Varela Burch com un bon nombre de joves hi col·laborin també, com ara, Jacint Bosch, Anicet Portell, Joan Carreres, Ernest Albert Galter, Joan Forment, entre d'altres.

A més a més, arran del cop d'estat de Primo de Rivera del 13 de setembre de 1923 i la suspensió d'*Empordà Federal* s'havia liquidat el sentiment i la plataforma d'expressió dels republicans federals catalanistes i aquesta era una de les poques tribunes que permetia la contradictòria censura de la dictadura de Primo de Rivera.

Un cop liquidat el directori, la mateixa revista recorda que Varela fou un dels seus homes “durant els sis anys indignes i oprobiosos”, juntament amb Jacint Bosch, Josep Viusà, Marcel Dalmau, Joan Salleres, Joan Carreres, Emili Teixidor, Tomàs Puntí i Enric Lacasa. A propòsit d'aquests noms, assenyalava també que calia retenir-los perquè eren “abnegats i prestigiosos” i, afegia, “cal pensar que ells varen menar la nau fràgil del Foment en una mar abrivada i sense pietat, en un torn maligne dels sis anys indignes i vexants davant d'una hostilitat implacable. En les hores greus, ells foren fidels a l'ànima del nostre poble”.⁽²⁶⁾

Durant els anys de la Segona República, Varela Burch participa encara més activament en el teixit social i cultural de la ciutat. D'una banda, forma part del jurat de nombrosos certàmens (literaris organitzats pel Liceo Monturiol o els Jocs Florals estudiantils,⁽²⁷⁾ els de mecanografia⁽²⁸⁾) i, de l'altra, contribueix a les diverses campanyes que s'aniran succeint durant el període (comitè prollibertat i el retorn de Francesc Macià,⁽²⁹⁾ comitè del “Segell Pro Infància” com a representant del Casino Menestral,⁽³⁰⁾ procolònies escolars, adhesió a la comissió organitzadora de Josep Puig Pujades,⁽³¹⁾ a la de Pompeu Fabra, a favor de la vídua i el fill de Martí Vilanova, en pro de les víctimes i milícies del Front,⁽³²⁾ entre d'altres). Aquesta és una doble mostra tant del compromís social que mantenia amb la seva època com de la vitalitat econòmica del negoci que en permetia el finançament.

26. *La Dansa més bella...*, 1/10/1930, pàg. 4-5.

27. *La Veu de l'Empordà*, 4/5/1935, pàg. 5; *Libertad*, 18/5/1935, pàg. 2.

28. “Fires i festes de maig Concurs de Mecanografia”, *Empordà Federal*, 28/4/1934, pàg. 2; *Empordà Federal*, 15/9/1933, pàg. 4.

29. “Noticiari”, *Empordà Federal*, 18/10/1930, pàg. 7.

30. *Empordà Federal*, 23/9/1933, pàg. 6; *La Veu de l'Empordà*, 23/9/1933, pàg. 6.

31. *Empordà Federal*, 20/6/1931, pàg. 3.

32. *Empordà Federal*, 29/8/1936, pàg. 2.

PROMOTOR DE L'ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L' ENSENYANÇA CATALANA

Per damunt de qualsevol altra afició o dèria, la gran passió vital d'en Carles Varela Burch fou la llengua. Per una banda, la llengua catalana com a símbol d'identitat nacional i, per l'altra, l'estudi de les llengües en general com a manera d'apropar-se a altres pobles i identitats, en un agermanament universal. De fet, col·leccionava diccionaris de llengües diverses, moltes de les quals va estudiar de manera autodidacta.

Igual que el seu pare, en Carles Varela fou també un membre actiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana a Figueres. Aquesta entitat privada s'havia fundat a finals de 1898, impulsada per la Unió Catalanista, amb la voluntat d'organitzar l'ensenyament en català. Després de la proclamació de la Segona República va rebre el suport de la Generalitat de Catalunya i va contribuir als Estudis Normals destinats a complementar la preparació dels mestres i a fomentar cursos de català.

Carles Varela impartint classes de llengua catalana a l'Escola del Treball, probablement el 1937 (ACAE).

*Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)
Del regidor Joan Varela Roca a l'occidentalista Carles Varela Burch:
republicans federals catalanistes i d'ofici rellotgers*

En aquest impuls, Varela Burch fou un dels principals valedors per reorganitzar la secció delegada de l'entitat a Figueres en els locals d'Atenea del Casino Menestral. Els impulsors es van proposar emprendre una campanya de reorganització amb la intenció d'establir lliçons de català i obrir una oficina gratuïta per corregir “anuncis, rètols i prospectes que vagin destinats al públic”.⁽³³⁾ A inicis de la dècada dels trenta, es constitueix una nova junta local presidida per Santiago Massot i que tindrà com a vocals amb caràcter de professors per a les futures tasques gramaticals Josep Pei i Carles Varela.

L'agost de 1930, Varela Burch guanya una beca de l'entitat per anar a fer un curs amb en Pompeu Fabra a Barcelona,⁽³⁴⁾ obté el títol de professor de català⁽³⁵⁾ i quan torna ell mateix comença a impartir algunes classes⁽³⁶⁾ i conferències a Figueres, especialment de gramàtica catalana.⁽³⁷⁾

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana continua organitzant, al llarg dels següents anys, cursos de llengua al local de l'entitat impartits pel mateix Varela Burch i amb la voluntat d'ensenyar “les normes pedagògiques més modernes, la qual cosa donarà gran eficàcia al temps esmerçat i exigirà un mínim esforç per part dels alumnes”.⁽³⁸⁾ Fruit d'aquestes classes, Varela Burch es consolidà com a professor que “té temperament, té vocació, té domini de la matèria”.⁽³⁹⁾

Per contribuir i intensificar la tasca divulgativa, el filòleg col·labora en diversos periòdics locals amb la voluntat d'elaborar un resum de la gramàtica catalana. Alhora, aquestes ressenyes formaven part dels materials que havien d'utilitzar els alumnes que seguien les seves classes al Casino Menestral amb l'objectiu d’“aprendre amb més perfecció”.⁽⁴⁰⁾ En nom de l'entitat, va escriure una vintena d'articles a *Empordà Federal* al llarg de l'any 1931 que sota el títol “Divulgació gramatical de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”

33. “La protectora”, *Empordà Federal*, 1/11/1930, pàg. 5; “Notícies”, *La Veu de l'Empordà*, 1/11/1930, pàg. 6.

34. “Noticiari”, *Empordà Federal*, 30/08/1930, pàg. 4-5.

35. *La Veu de l'Empordà*, 18/7/1936, pàg. 5.

36. *La Galeria*, 13/8/1930, pàg. 13.

37. *La Veu de l'Empordà*, 16/8/1930, pàg. 7; *Empordà Federal*, 9/5/1936, pàg. 4.

38. *Empordà Federal*, 28/3/1931, pàg. 5. Vegeu també: *Empordà Federal*, 10/10/1931, pàg. 2; “Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”, *La Veu de l'Empordà*, 10/10/1931, pàg. 3; “Noticiari”, *Empordà Federal*, 10/10/1931, pàg. 7; “Noticiari”, *Empordà Federal*, 21/11/1931, pàg. 7; *Empordà Federal*, 24/9/1932, pàg. 4; *La Veu de l'Empordà*, 24/9/1932, pàg. 6; *Avant...!*, 5/10/1932, pàg. 7. *La Veu de l'Empordà*, 26/10/1935, pàg. 7; *La Veu de l'Empordà*, 2/11/1935, pàg. 6.

39. “Clausura del Curset de Gramàtica Catalana”, *Empordà Federal*, 29/8/1931, pàg. 4.

40. “L'ortografia” a “Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”, *Empordà Federal*, 4/7/1931, pàg. 4; “L'ortografia” a “Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”, *La Veu de l'Empordà*, 4/7/1931, pàg. 4.

pretenia aproximar la normativa fabriana al lector. Aquesta relació també l'escriu, encara que amb una periodicitat menys regular, a *La Veu de l'Empordà*. En ambdues publicacions, signa els textos únicament amb el cognom Varela. D'altres periòdics locals havien començat també en aquella època a difondre les normes gramaticals del català. A tall d'exemple, Gaietà Rahola ho escriu a les pàgines del periòdic de Cadaqués, *Sol Ixent*.⁽⁴¹⁾

La seva implicació amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana es va mantenir tant amb la seva activitat docent com en la responsabilitat de càrrecs en l'organigrama. En la renovació de la junta de l'any 1933, presidida encara per Jaume Massot, Carles Varela continua com a vocal i professor juntament amb Josep Pei.⁽⁴²⁾ En aquest moment, l'entitat viu una revitalització de socis i multiplica per quatre el nombre de membres a Figueres en relació amb Girona, tot i tenir quatre vegades menys població.⁽⁴³⁾ Això pot donar una idea de l'interès pel catalanisme que s'havia generat a la capital altempordanesa a principis dels anys 1930, i una voluntat general per l'estudi i la promoció del català.

Paral·lelament a la seva adscripció a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, fou membre del Casino Menestral figuerenc des dels anys vint, però va tenir un paper més actiu que el pare. A inicis dels anys trenta, Varela Burch va ser-ne bibliotecari i també vicesecretari en l'organigrama de la junta directiva. Precisament, en el marc de les conferències organitzades per l'Associació Atenea del Casino Menestral, el filòleg Pompeu Fabra és convidat a pronunciar, el 3 de març de 1933, una ponència sobre la llengua. En aquell moment, *Empordà Federal* dedica el número de finals de febrer a parlar de l'arribada del mestre amb una imatge a portada i un article escrit per Carles Varela en què s'assenyala que Pompeu Fabra és "el forjador de la nostra parla"⁽⁴⁴⁾ i l'autor de "l'obra gegantina de reconstrucció del català". El mateix Varela, que havia tingut una estreta relació amb el filòleg i era un devot de la seva obra, afirma que "la nostra llengua va ésser per ell la nau del seu camí ascensional: Catalunya un far: Això és vocació".

41. "Notícies", *Sol Ixent*, 20/7/1931, pàg. 6.

42. "De la protectora", *Empordà Federal*, 29/1/1933, pàg. 7. Vegeu també: Memòria de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana del 1933, Barcelona, 1933.

43. L'any 1933, Figueres tenia 156 socis individuals i 2 col·lectius, mentre que Girona en tenia 35 d'individuals i 3 de col·lectius. Memòria de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana del 1933, Barcelona, 1933.

44. "Pompeu Fabra", Carles Varela, *Empordà Federal*, 25/2/1933, pàg. 1.

Francesc Guillamet, el segon per l'esquerra; Pompeu Fabra, al mig, i Carles Varela, a la dreta, en una visita al Port de la Selva organitzada per l'Associació Atenea el dia 4 de març del 1933 (CCV).

OCCIDENTALISME VERSUS ESPERANTISME

Varela fou un apassionat divulgador del català modern de Pompeu Fabra i un defensor convençut de l'ús integral del català en el territori de la seva parla.⁽⁴⁵⁾ Creia en la importància d'una llengua pròpia que pogués ser utilitzada lliurement en tots els àmbits, "el comerç, la indústria, l'art, la ciència, en tota cosa particular i oficial, i sense restriccions". Alhora, però, també considerava necessària la importància d'una llengua auxiliar que pogués ser utilitzada fàcilment entre els parlants de diferents idiomes. És a dir, una llengua que servís de vehicle d'agermanament entre les diverses nacions i els diversos pobles d'Europa.

Per a ell, aquesta llengua vehicular ideal va ser l'occidental. Creada el 1922 per l'esperantista Edgar von Wahl, un estonià de família germànica i poliglòt convençut, la llengua occidental⁽⁴⁶⁾ fou considerada pels seus defensors com

45. "La llengua catalana", C.V. Burc, *Empordà Federal*, 30/05/1931, pàg. 2.

46. Després de la mort de Von Wahl el 1948, l'Occidental va passar a anomenar-se Interlingue i actualment es torna a conèixer com a Occidental.

una alternativa simplificada i millorada de l'esperanto. No només tenia una gramàtica simplificada i extremadament regular (sense cap excepció a les normes), sinó que la llengua en general volia ser immediatament accessible i comprensible per a les persones familiaritzades amb almenys un parell de llengües europees.

Tot això va captivar immediatament el caràcter pragmàtic del professor Varela, un home a qui agradava llegir no només llibres de gramàtica i diccionaris, sinó també manuals d'instruccions explicant com fer anar qualsevol aparell. Tan convençut estava de la gran utilitat pràctica de l'esperanto, que va dedicar-se durant anys a fer feines de divulgació i promoció⁽⁴⁷⁾ de l'occidental entre els esperantistes espanyols, i al cap del temps es convertí en el president de l'Associació espanyola per l'occidental (i casa seva a Figueres l'adreça de la seu espanyola). La seu principal estava ubicada a Suïssa, i hi mantenia correspondència prolífica així com amb altres associacions de promoció de l'occidental arreu d'Europa. Fins i tot va treballar durant un temps en un projecte de gramàtica i diccionari de l'occidental traduït al català.

Durant les seves tasques de promoció de l'occidental entre els esperantistes espanyols i catalans va conèixer en Delfí Dalmau, lingüista poliglòt, catalanista i internacionalista figuerenc com ell i, a més, propietari d'una acadèmia d'idiomes a Barcelona. Aquestes similituds ideològiques i lingüístiques entre els dos homes van portar-los a una encesa polèmica pública analitzant els avantatges i desavantatges d'una llengua i altra aparegudes a *Empordà Federal*, i més tard van ser publicades en un volum recopilatori de polèmiques signat per Delfí Dalmau.⁽⁴⁸⁾

Fins i tot durant els anys de la Guerra Civil espanyola, en Carles Varela va mantenir viu l'interès per la promoció de l'occidental, ja que creia que era la solució perfecta per a conservar les llengües pròpies com ara el català, però alhora fer-se entendre fora de les fronteres nacionals. Així doncs, el novembre del 1937 i el març del 1938 va editar els dos únics números d'una revista escrita íntegrament en occidental titulada *Catalonia in Lucta*, publicada a Barcelona. La

47. La família encara conserva diversos rebuts d'impremta de fullets promocionals sobre l'occidental.

48. DALMAU, Delfí, *El problema babèlic, lingüístic, moral i polític* recollit dins del llibre *Polèmica*. Edicions Clarisme, Barcelona, 1934. Vegeu també la relació d'articles apareguts a l'*Empordà Federal* on Dalmau i Varela polemitzen sobre aquesta qüestió: "L'Occidental, llengua d'intercomprensió immediata", Carles Varela, 18/2/1933, pàg. 1-2; "Cartes obertes", 8/4/1933, pàg. 4; "La llengua internacional (Polèmica entre Carles Varela, occidentalista, i Delfí Dalmau, esperantista)", 22/7/1933, pàg. 6; "La llengua internacional. A Carles Varela", Delfí Dalmau, 14/10/1933, pàg. 4-5; "La llengua internacional. A Delfí Dalmau", Carles Varela, 2/6/1934, pàg. 3-4; "La llengua internacional. A Delfí Dalmau", Carles Varela, 22/9/1934, pàg. 4.

revista contenia articles escrits per ell mateix i traduïts a l'occidental, així com d'altres traduccions de textos apareguts majoritàriament a *Empordà Federal*, per exemple d'Alexandre Deulofeu i Josep Pallach, entre d'altres.

Paral·lelament, Varela Burch fou professor de llengua catalana a l'Escola de Treball. Aquesta institució, inaugurada en ple conflicte bèl·lic, era el resultat d'una vella reclamació que havia sorgit a inicis de la dècada dels trenta com a peça clau dins de l'ambiciós projecte que els republicans havien impulsat des del govern de la ciutat. La nova entitat pretenia reflectir l'esperit cívic amb l'objectiu de formar “obriers conscients de la seva tasca”⁽⁴⁹⁾ i havia d'acabar amb els clíxés vuitcentistes que separaven els que treballaven dels que pensaven.

L'Escola del Treball de Figueres s'havia concebut, però, com una aula d'ensenyament que anava més enllà de la simple formació en camps professionals específics arribant també a ser una autèntica escola de ciutadans lliures i conscients, defensors dels ideals encarnats per la República: “no solament creiem que la formació serà perfecta amb la possessió de la tècnica i coneixements de les Arts i Oficis que s'hi practiquen, sinó que creiem que la formació ha d'ésser total, fins que siguin uns veritables ciutadans, dignes de la República democràtica de treballadors, ocupant sempre els llocs d'homes conscients i treballadors capacitats”.⁽⁵⁰⁾ D'aquí, que es considerés que l'ensenyament de la llengua catalana era un dels eixos dels futurs treballadors.

Al costat del director de l'entitat, Josep Brunet, i del qui fou comissari de la Generalitat a l'escola, Alexandre Deulofeu, la participació de Varela en el claustre dels professors és rellevant no només per la seva implicació sinó per la concepció que en va tenir. Ell mateix assenyalava en un article de balanç del curs 1936-1937 la funció que havia de tenir l'escola sempre “en pro de la cultura popular”⁽⁵¹⁾ i base fonamental de “la cursa del progrés” que, segons assegurava, “ja en marxa, solament falta que tots agafeu aquesta via on l'esperit trobarà porta oberta a la seva activitat, activitat que ha d'adreçar-se vers l'elevació humana”.

LES VICISSITUDS DE L'EXILI

Quan faltaven pocs dies per l'arribada imminent dels nacionals a Figueres, Varela Burch va decidir exiliar-se a França. El 2 de febrer del 1939

49. “Apunts del moment”, E.S.B., *Empordà Federal*, 28/11/1936, pàg. 3.

50. “Un gran mestre: Xarlot. Una escola: la del treball”, E. Soler, *Empordà Federal*, 3/9/1937, pàg. 4.

51. “L'entusiasme i l'Escola del Treball”, Varela Burch, *Empordà Federal*, 3/9/1937, pàg. 4.

va creuar la frontera cap a Perpinyà, on la família d'una cosina, establerta allà, el va acollir. De mica en mica Varela va començar a guanyar-se la vida arreglant rellotges i fent de gravador a casa, i al cap de poc va trobar feina en un magatzem de *furnitures* de rellotgeria i joieria. Potser per això va decidir quedar-s'hi malgrat que l'any 1940 va estar tramitant papers per anar-se'n cap a Mèxic.

Durant aquests anys, la relació amb el seu amic de Figueres Josep Brunet, també exiliat a Perpinyà, s'intensificà. Brunet era arreglador de ràdios, i potser això explica, juntament amb als seus temps de radioaficionat, que es guanyés la vida arreglant-ne, a més, de reparar rellotges. L'any 1947, va obtenir un certificat oficial de formació professional accelerada com a mecànic de ràdios a Perpinyà.

Estar lluny de la família no era fàcil, sobretot durant els primers anys, però potser comparada amb la vida d'altres exiliats podríem dir que el professor i lingüista es va integrar una mica millor a Perpinyà gràcies als seus parents, al seu domini de la llengua francesa, i també als seus múltiples interessos i curiositat per activitats, excursions o aprendre coses noves. En una carta que va escriure a la seva mare i al seu germà que es van quedar a Figueres, del 25 de juny del 1939, diu que l'estiu ja ha començat i que ha anat a Canet-Plage tres vegades i al Gran Casino a ballar,⁽⁵²⁾ fet que mostra que disposava de mitjans econòmics i que havia deixat enrere les dificultats dels primers mesos d'exili.

Varela Burch va mantenir contactes intensos amb la resta d'exiliats establerts a Perpinyà. En una targeta postal escrita a la família el 3 d'agost del 1941 des de Prades on passava uns dies de vacances parla d'haver saludats vells amics.⁽⁵³⁾ Les trobades a casa de Pitxot a Perpinyà foren habituals i es convertiren en un centre de reunió dels figuerencs exiliats. Hi participaven, almenys, Josep Puig Pujades, Jaume Miravittles, Josep Brunet i Alexandre Deulofeu. El mateix Deulofeu recorda aquestes trobades i la relació que mantenia amb Varela de qui explica un episodi significatiu de la seva activitat. El farmacèutic afirmava que “un dia en Varela vingué a portar-

52. El text de la carta en francès deia: “Ici la saison d'été est commencée. Je suis allé trois fois déjà à Canet-Plage, au Grand Casino et nous dansâmes un peu. L'orchestre de jazz va très bien et la disposition de deux microphones améliorerait l'audition”. CCV. Correspondència Carles Varela Burch, 25/6/1939.

53. El text complet de la postal deia: “Je profite d'un moment pour vous envoyer un souvenir, pendant mes vacances que je passe à Prades à 'Los Masos' au milieu des montagnes. J'y passe huit jours; j'ai visité Prades où j'ai salué d'anciens amis. J'emporte mon Kodak, je vous enverrai quelques photos”. CCV. Correspondència Carles Varela Burch. 3/8/1941.

Carles Varelà a la dreta, amb Alexandre Deulofeu i un altre amic a Perpinyà durant l'exili, setembre 1941 (CCV).

me quaranta francs. Els va rebre de Suïssa, producte de la venda d'un exemplar del meu llibre *L'Evolució Social*, que havia estat editat a Figueres poc abans de la retirada. Ell, com a secretari de l'Escola, n'havia enviat uns quants exemplars. Com sigui que a Perpinyà continuava tenint correspondència amb un professor d'Occidental de Ginebra, aquest, en saber-lo a Perpinyà, li envià l'import del llibre. Aquest fet, a més dels francs, que em vingueren molt bé, em donà la satisfacció corresponent en veure que el meu llibre corria món. Dels quaranta francs, en vaig donar vint a en Varelà. Cal tenir en compte que, al final del llibre, hi anava un resum en Occidental, i per aquesta raó l'havia enviat a diversos centres d'Occidental estesos pel món".⁽⁵⁴⁾

Malgrat aquests contactes, la situació dels exiliats era fràgil. Els espanyols no eren ben vistos en una França que no va ser especialment acollidora i en la qual tothom s'havia de guanyar la vida com podia, sobrevivint

54. DEULOFEU, Alexandre, *Memòries. De la revolució, de la guerra i de l'exili*, Emporitana, Vol. 1, Figueres, 1974, pàg. 133-134.

amb certa il·legalitat. Deulofeu recorda que Varela “treballava de rellotger, que era el seu ofici” i que “tots aquests treballs es feien sense papers”.⁽⁵⁵⁾

Mentrestant la situació dels seus familiars a Figueres no era massa encoratjadora. El seu germà Miquel s’havia professionalitzat en l’àmbit musical i es guanyava la vida tocant amb orquestres, però a les acaballes de la guerra, en plena batalla de l’Ebre, el van cridar a files a prop del poble tarragoní de Maials. Un cop acabat el conflicte i després de passar un mes en un camp de concentració de la província de Tarragona,⁽⁵⁶⁾ va tornar a Figueres quan el seu germà Carles ja s’havia exiliat. El negoci familiar havia quedat gairebé arruïnat i durant els primers anys de la dictadura franquista va funcionar a mig gas, amb algunes temporades tancat.

Varela haurà d’esperar fins l’any 1948 per veure la família al Pertús per primera vegada en nou anys. En aquesta reunió van abordar la seva intenció de quedar-se a Perpinyà i del traspàs oficial de la rellotgeria al seu germà petit Miquel que compaginaria la música amb la gestió del negoci. A partir d’aleshores, la família el va començar a visitar a Perpinyà, inicialment, uns quants dies durant el desembre del 1949, i després amb estades de la seva mare el febrer del 1950. Una vegada represa la línia del transport públic diària entre França i Espanya i la normalització de les relacions entre una banda i l’altra de la frontera, les visites es van produir amb més regularitat.

El novembre del 1954 Carles Varela es casa en una cerimònia civil amb una compatriota exiliada també a Perpinyà que havia adquirit la nacionalitat francesa a través d’un matrimoni previ amb un francès, de nom Regina Espana (originalment España, però canviat a Espana en la documentació francesa). Espana, amb qui havia tingut amistat des de feia temps, es guanyava la vida com a barretaire, era membre del partit comunista, i políticament més activa que el seu marit. Durant els anys posteriors a la guerra, s’havia dedicat a ajudar molts exiliats espanyols a Perpinyà. Dos anys després, Varela Burch havia estalviat suficients diners per posar el seu propi taller de rellotgeria. L’any 1958 va venir de visita a Espanya per primera vegada amb la seva esposa amb un visat de turista. L’any 1968, poc després d’haver comprat una caseta de vacances al poblet de muntanya de Salvesines, Varela es va quedar vidu. A partir d’aleshores va anar portant objectes personals a Figueres i plantejant-se seriosament passar la jubilació a Espanya adquirint amb el seu germà una casa a Maçanet de Cabrenys l’any 1971. En un d’aquests viatges de cap de setmana, el març del 1973, va morir sobtadament a Figueres, on és enterrat.

55. DEULOFEU, Alexandre, *Op. Cit.*, pàg. 169.

56. CCV. Correspondència Miquel Varela Burch, 2/6/1939.

Molts homes i dones d'aquella jove generació de republicans federals de la dècada dels trenta acabarien exiliant-se i tornant al país al cap dels anys. D'alguna manera, ells també havien estat "soldats de l'exèrcit federal" no tant per edat —com el pare Joan Varela Roca— sinó pel combat i la defensa de les mateixes idees. El mateix Carles Varela Burch escrivia unes setmanes abans de l'inici de la guerra civil: "I bé, qui té un ideal, l'ha de servir. Qui no fa els possibles, és que no sent profundament l'ideal que diu professar. Les paraules, el vent se les emporta.

Servir l'ideal, és el que costa; i quan es serveix en tota la seva extensió, és quan hom pot fruir de la llum interior, que brillarà el frec de les impressions experimentades".⁽⁵⁷⁾

ANNEX

"El desvetllament de les nacionalitats - Federalisme internacional", *Empordà Federal*, 24/12/1932, pàg. 1 (C.V. Burc)

Catalunya autònoma és la porta d'Europa per als altres pobles ibèrics - deia el periodista JV.

Veritablement, la passa donada per Catalunya serveix de mirall als altres pobles ibèrics. No vol dir això que la importància que té l'autonomia de Catalunya no hagi de transcendir fora del recinte peninsular.

Els problemes nacionals resten en peu i estan per resoldre a moltes parts d'Europa. No s'ha pas aconseguit la veritable harmonia entre els poders centrals d'aquells estats i aquells pobles que desperten per alliberar-se, puix resulta que *molta més gent està avui sotmesa a pobles estrangers que no pas abans de la Gran Guerra*.

Cal saber, però, que la llibertat sense restriccions nocives, una autonomia [de] veritat, no es podrà atènyer fins que no s'hagi implantat a tot Europa un nou règim que reconeixi i concedeixi la mateixa plataforma política a totes les nacionalitats, i que cada una d'elles formés un sector d'aquesta solidària organització que seria o serà la federació dels pobles lliures d'Europa en un sistema de màxima llibertat i justícia social.

Si a Espanya s'ha aconseguit quelcom del que cordialment i vehement desitjava la gran part dels ciutadans conscients, el fet català és el que realment farà decantar vers la solució federal. El reconeixement i instal·lació d'autonomies a totes les nacionalitats de la península portarà automàticament una república federal; i, a l'inrevés, una política federal facilita la llibertat de les nacionalitats.

Avui, doncs, estem més apropats a aquesta república, gràcies que Catalunya hagués pugat per la seva llibertat. Per tant, és el despertar de les petites nacions

57. "Al servidor de l'ideal", C. Varela, *Empordà Federal*, 11/4/1936, pàg. 9.

que donarà l'empenta, el camí a seguir i ajudarà a assolir aquest ideal de pau i germanor que és la unió dels europeus.

Catalunya, amb les llibertats reconquerides ha d'ésser i és l'estímul a les altres nacionalitats esclaves.

Heus ací un fet: Bretanya.

Estareu, indubtablement, al corrent del que passa més enllà de casa nostra. Allavors sabreu que just a França s'accentua l'agitació nacionalista de Bretanya. Els bretons, d'origen cèltic, per tant país estrany vers la gran França, des de l'estament benestant o burgès fins al camp proletari senten el fervor d'obtenir l'alliberament del seu poble. Cadascú amb el seu programa, sense monopoli de ningú. Catalunya ha aconseguit quelcom des que el catalanisme ha deixat de ser monopoli d'un sol matís. I aqueix poble, d'antiga amistat amb separatistes o ex-separatistes catalans, segueix tant o pitjor que Catalunya en temps de la denigradora monarquia.

També cal esmentar ací el paorós panorama d'Iugoslàvia. El centralisme serbi té lligats els croates. Els croates s'organitzen, lluiten i sofreixen.

I, tornant enrera, vull recordar que hom ha lloat a França per la seva política d'assimilació; si bé ha estat en aparença més llesta que Espanya i la seva hegemonia castellana, no vol pas dir que sigui força victoriosa en la seva tàctica, ja que la causa és únicament i gràcies a la decadència de sentit nacional que hi va haver i es va iniciar uns segles enrera.

Però tot arriba que s'acaba. Ahir eren nacionalitats llunyanes com Finlàndia i altres; un més alt grau de llibertat aconseguí Irlanda. Avui Catalunya. Catalunya ara està en marxa amb el cor obert a l'esperança i la confiança en el seu esforç; el Parlament comença a legislar i el poble a afinar la seva personalitat, a retrobar-se; i de les bones obres que facin, i, principalment, les accions i reaccions davant les possibles escomeses contra una més àmplia llibertat nacional i individual que poden trobar el camí d'ascensió, farà que esdevingui Catalunya el poble patró i model en el dia de demà...

“Per què no ha avançat l'esperanto? El nou camí”, *Avant...!*, 23/2/1933, pàg. 2 (Carles Varela. Per la “Hispan Occidental-Unión”)

Fa ja 45 anys que una èlite de devots i infatigables amics han usat contínuament llurs esforços, llur entusiasme, llur diner per tal de fer triomfar la llengua Esperanto. Es que veritablement els resultats responen a aquests llargs esforços? Es que l'èxit assegurat, indiscutible els ha recompensat?

Per què, malgrat que una llengua internacional és cada dia més necessitada pel comerç, per la ciència, per l'esport... per què el públic no usa encara l'Esperanto?

Que no és prou conegut, l'Esperanto? Al contrari. Fa més de 40 anys que hom sacrifica enormes sumes per a la seva propagació. Hom ha procurat de difondre'l per ràdio, en congressos, amb la premsa. Resultat? Quas cap, en comparació del diner esmerçat; ha reulat a França, Alemanya, Espanya i altres països; i avui ja no creix enlloc.

Per què aquesta resistència del públic?

L'explicació d'aquest fenomen és clar; tota persona que hagi estudiat la psicologia del públic pot donar-ne fe:

L'única raó d'aquesta resistència és que el poble sent i sempre sentirà una repugnància instintiva per tot el que té un aspecte artificial.

Per tenir èxit, una llengua internacional ha de tenir un aspecte natural. No s'han d'inventar els vocables, sinó usar solament *les paraules internacionals universalment conegudes*.

Fins avui hom creia que no era possible de crear una llengua *fàcil i natural* al mateix temps. Per això hom s'acontentava amb sistemes com l'Esperanto, Nov-Esperanto, etc.

Però avui després de 30 anys d'experiments i recerques constants, un erudit estonià, uns dels primers col·laboradors del Dr. Zamenhof, prof E de Walh, ha demostrat que amb dues o tres regles es poden formar *regularment* quasi tots els derivats internacionals, *prop de 10.000 paraules*.

La seva descoberta constitueix un fet únic en els anys de la llengua internacional; i això explica el per què en poc temps, sense reclam, sense diner, la llengua occidental ha conquerit i entusiasmat nombrosos partidaris d'altres sistemes.

Els fets són més eloqüents que totes les teories i objeccions.

Avui funcionen societats de propaganda en més de 25 països d'Europa i America.

Com deu ésser aquesta llengua?

Heus-en ací un text espècimen:

"Li problema de un internacional lingue ha ocupat li pensas de mult erudit persones del ultim decennies. Divers propositiones ha esset publicat. Un part del publicum es inclinat a creder que li muhità del projectes fa impossibil li solution del problema. To es un errore. In contrari ti concurrentie ha ductet a un progressio amelioration e al selection del maxim apti systema.

Li resultate de ti evolution es li idioma Occidetel, un harmonie combination de naturalità e regularità. Occidental have un immens quantità de international paroles familiari a omni educat europans: Plur decisio experienties in divers landes demonstra que intelligent persones posse serir e parlar ti interessant e excellent lingue in curt tèmptore. Su difusion in Europa e merica divent sempre plu grand".

Hom ha pretès que l'Occidental és solament una *llengua romànica*, mentre que l'Esperanto és una *llengua universal*. Això és completament fals. La mateixa llengua russa és més afavorida amb l'Occidental que amb l'Esperanto. Tot el vocabulari d'Occidental és basat sobre el principi del màxim d'internacionalitat. No és culpa de la llengua si la majoria de les paraules internacionals conegudes a tot el món pertanyen a la civilització llatina occidental! Això és fet històric que no es pot sinó *admetre*, però *no negar o criticar!*

La difusió de l'Occidental els causarà enuig i pensa. Es de lamentar, però no s'ha d'oblidar que no es pot impedir un progrès. No els demanem pas que abandonin la "Karan lingvon", comprenem l'amor posat a l'Esperanto, que respectem.

Ara sols els demanem una cosa: Que no ens considerin com a enemics, adversaris, *sense haver examinat els nostres arguments* exposats a les nostres publicacions.

A cada interessat que ens ho demani, se li enviarà *gratuïtament* algun dels documents importants, sobre l'Occidental.

BIBLIOGRAFIA D'ARTICLES

Selecció d'articles escrits per Carles Varela Burch ordenats cronològicament (*Empordà Federal*, *La dansa més bella...*, *Avant...!*)

- “Visions estivals de Quixot Segle XX”, 1/9/1929, pàg. 6 i 7, *La dansa més bella...*, (C.V. Burch).
- “El meu amic i jo”, 1/11/1929, pàg. 5-7, *La dansa més bella...*, (C.V. Burch).
- “Hom no sap on paren les sardanes”, 1/4/1930, pàg. 11-12, *La dansa més bella...*, (C.V. Burch).
- “A Macià”, 1/10/1930, pàg. 10, *La dansa més bella...* (C.V. Burch).
- “Som feliços o la peresa mental”, 15/11/1930, pàg. 4, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “Adéu francès”, 27/12/1930, pàg. 1, 3, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “Per Carnaval, tot s’hi val...”, 1/3/1931, pàg. 5, *La dansa més bella...*, (C.V. Burch).
- “La llengua catalana”, 30/5/1931, pàg. 2, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “Per l'Estatut de Catalunya”, 1/8/1931, pàg. 6, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “Pe caid nit d’istiu”, 1/8/1931, pàg. 6-7, *La dansa més bella...*, (C.V. Burch).
- “Tardoral”, 1/10/1931, pàg. 10, *La dansa més bella...*, (C.V. Burch).
- “El temps ens dona la raó”, 1/12/1931, pàg. 10-11, *La dansa més bella...*, (C.V. Burch).
- “L’òptima solució”, 10/9/1932, pàg. 5, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “La llengua, ànima del poble”, 17/9/1932, pàg. 1, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “El desvetllament de les nacionalitats. Federalisme internacional”, 24/12/1932, pàg. 1, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “El desvetllament de les nacionalitats. Vexar els pobles sotmesos, sistema únic”, 4/2/1933, pàg. 4, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “El desvetllament de les nacionalitats III (XX segles d’aprenentatges)”, 24/3/1934, pàg. 2, *Empordà Federal*, (C.V. Burch).
- “La llengua internacional. Resposta a Delfí Dalmau”, 24/3/1934, pàg. 3-5, *Empordà Federal*, (Carles Varela).
- “La llengua internacional. A Delfí Dalmau”, 2/6/1934, pàg. 3-4, *Empordà Federal*, (Carles Varela).
- “Als honorables consellers i a tots els dignes-ciutadans que militen o simpatitzen amb lliga catalana; al director de LA VEU DE L'EMPORDÀ”, 9/6/1934, pàg. 2, *Empordà Federal*, (per la redacció d'Empordà federal que formen: J. Puig Pujadas, Marià Pujulà, Joaquim Geli, Eudald Soler, Abdó Ventura, Martí Canadell, J. Pei Calvet, A. Portell Gironella, Ricard Martin, Francesc Batet, Josep Tarragó, Àngel Casas, Ramon Canet, Carles Varela).

- “Als que renunciem als amors”, 16/6/1934, pàg. 3, *Empordà Federal*, (C.V. Burc).
- “Una bell obra de la protectora”, 23/6/1934, pàg. 2, *Empordà Federal*, (Carles Varela).
- “La llengua internacional. A Delfi Dalmau”, 22/9/1934, pàg. 4, *Empordà Federal*, (Carles Varela).
- “Joventut Figuerenca”, 24/1/1931, pàg. 1, *Empordà Federal*, (Joaquim Geli, E. Albert Galter, A. Portell, Enric Ramis, Marcel Dalmau, A. Deulofeu, Carles Varela, Joan Aupí, Josep Viusà, Joan Salleras, Narcís Ubanell, Jacint Bosc, Ciprià Oliveres, Joan Carreres, Àngel Palau...).
- “Del magne homenatge dedicat al nostre company de redacció J. Puig Pujades”, 20/6/1931, pàg. 3-4, *Empordà Federal* (Carles Varela).
- “Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana”, 4/7/1931, pàg. 4, *Empordà Federal*, (Carles Varela).

BIBLIOGRAFIA

- DALMAU, Delfi, *El problema babèlic, lingüístic, moral i polític recollit dins del llibre Polèmica*, Barcelona, Edicions Clarisme, 1934.
- DEULOFEU, Alexandre, *Memòries. De la revolució, de la guerra i de l'exili*, Figueres, Vol. 1, Emporitana, 1974.
- MORENO, Manuel, *El personal polític de l'Ajuntament de Figueres*, Figueres, Ajuntament de Figueres, 2004.

